

ITALŲ POŽIŪRIS Į LIETUVOS KARIUOMENĘ PASKELBUS NEPRIKLAUSOMYBĘ

Dr. Ciro Paoletti

Italijos karo istorijos komisijos generalinis sekretorius

Anotacija. Straipsnyje remiantis Italijos archyvų šaltiniais apžvelgiama Italijos karinių ir diplomatinių pareigūnų pateikta informacija apie Lietuvą ir jos kariuomenę kovų dėl nepriklausomybės metais ir tarpukariu. Pristatomas jų požiūris į Lietuvos kariuomenę, įvairias Lietuvai tarpukariu iškilusias problemas, santykius su Vokietija, Lenkija ir Sovietų Sąjunga.

Pagrindiniai žodžiai: *Italija, karo atašė, karališkasis ministras, Lenkija, Vokietija.*

Kitos šalies kariuomenės vertinimas paprastai priklauso nuo to, kiek vertinančioji pusė mano esanti su ja ir jos politika susijusi. Būtent toks buvo Italijos pareigūnų Lietuvos kariuomenės vertinimas.

1919–1939 m. Baltijos regionas sulaukė didesnio prancūzų, o ne italų dėmesio, nes Prancūzija siekė sukurti savo įtakos zoną Vokietijos užnugaryje ir taip užkirsti kelią Berlynui ją pulti. Šiuo atžvilgiu Italija neturėjo strateginių gynybinių interesų Baltijos šalyse, o ir jos galimybės buvo labai menkos. Nepaisant to, ir jai teko dalyvauti įvykiuose, susijusiuose su Baltijos regionu.

1919–1920 m. buvo svarbu palaikyti taiką, taip verčiant vokiečius trauktis iš Baltijos šalių. O Italija buvo viena iš keturių pagrindinių Pirmojo pasaulinio karo laimėtojų, didžiųjų valstybių, suteikusių Klaipėdai, tuo metu Mėmeliiui, Antantės globojamos teritorijos statusą. Be to, ji dalyvavo lenkų ir lietuvių konflikte dėl Vilniaus, po kurio Lietuva gavo politinį vaidmenį – Tautų Sąjungoje galėjo balsuoti dėl Italijos–Etiopijos karo, vykusio 1935–1936 m. Nors italų kariuomenė negalėjo tiesiogiai dalyvauti veiksmuose Baltijos regione, tą galimybę turėjo Italijos karinės jūrų pajėgos, bet ir jų Lietuva nelabai domino.

1924 m. vykusio Italijos karališkųjų jūrų pajėgų kruizo po Baltijos

jūrą metu buvo aplankyti pagrindiniai jūrų uostai. Sustoję Taline ir Rygoje, bet aplenkę Klaipėdą, italai keliavo į Dancigą. Italijos laivyno dokumentuose Talinas ir Ryga minimi kaip antros klasės strateginiai jūrų uostai. Kadangi Klaipėdos uostas buvo per mažas, apie jį nebuvo nė vieno įrašo, todėl nekeista, kad į italų jūrų žinynus (it. *Almanacco Navale*) Lietuvos jūrų uostas nebuvo įtrauktas, o jo reikšmingumas sumenkintas iki pakrančių apsaugos patrulio posto.

Italijos karo atašė Lietuvoje nepaskirtas tol, kol Kaune rezidavo karališkasis ministras. Lietuvai buvo priskirtas Italijos karo atašė Berlyne turbūt todėl, kad, pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, italų karinei misijai buvo pavesta rūpintis nugalėtos Vokietijos teritorijose tebekariaujančiais vokiečių kariais. Neabejotina, kad Varšuva, kuri prie Lietuvos yra arčiau, būtų buvusi parankesnė karo atašė dirbti, bet nesibaigiančios lenkų ir lietuvių kovos, nuolatinės lenkų vyriausybės pastangos Romoje gauti paramą kovojant prieš lietuvius leidžia manyti, kad Berlynas buvo pasirinktas dėl atstumo ir vengiant galimos lenkų įtakos būsimam karo atašė. Be to, karo atašė pareigos Berlyne suteikė galimybę padaryti puikią karjerą – kariniškai galėjo būti paskirti kariuomenės štabų viršininkais, kaip nutiko dviem

karo atašė. Tokiu būdu Italijos kariuomenės vadą pasiekdavo asmeninė karo atašė informacija apie situaciją Lietuvoje, nepaisant, kiek kartų šiam teko lankytis Kaune.

Romai reikėjo informacijos apie Lietuvos kariuomenę ne tik tam, kad žinotų, kaip reaguoti į įvykius Baltijos regione, atsižvelgiant į bendrą situaciją, Italijos interesus, gerus santykius su Lenkija ir dar geresnius ir stipresnius ryšius su Rusija.

Dėl minėtų priežasčių, pasibaigus 1919–1920 m. kovoms, susidomėjimas Lietuvos kariuomene sumažėjo. 1919 m. pavasarį italų karininkas, tikriausiai plk. ltn. Marijus Roata (*Mario Roatta*) (jis 1941 m. buvo paskirtas Italijos ka-

Mario Roatta

riuomenės štabo vadu, o prieš tai 1936–1939 m. vadovavo italų pajėgoms Ispanijoje), Italijos karinės misijos Vokietijoje vardu buvo išsiųstas į Lietuvą išsiaiškinti situacijos. Jo pateiktoje išsamioje analizėje, kuri saugoma Italijos kariuomenės archyvuose Romoje, aprašoma šalis, vyriausybė, karinės pajėgos ir jų ištekliai nepriklausomybės išvakarėse. Atkreipiamas dėmesys į gausias čia esančias vokiečių pajėgas, bolševikų grėsmę ir jų įtaką naujai nepriklausomai valstybei ir jos vyriausybei.

Panašu, kad Italijos karinė misija Vokietijoje pristatė ataskaitą apie Lietuvą pirmąją 1919 m. gegužės savaitę¹. Kaip minėta, ataskaitos autorius nežinomas, bet laiške, siųstame su dokumentais, rašoma, kad jis neseniai grįžo iš Kauno ir kartu su sąjungininkų karininkais rūpinasi vokiečių paimtų rusų karo belaisvių grąžinimu į tėvynę.

Atskaitoje taip pat rašoma, kad Lietuvos vyriausybės balsas menkas, nes „Lietuvą iš tikrųjų valdo vokiečiai, kurie ją išnaudoja visais būdais. Jie ne tik gyvena Lietuvoje, bet ir dideliais kiekiais siunčia lietuvišką maistą į vokiečių valdomas teritorijas. Šalis beveik visiškai nualinta“².

Pasak autoriaus, Lietuvos politika Vokietijos atžvilgiu buvo draugiška dėl daugybės priežasčių. Visų pirma – dėl neapykantos Rusijai, „kuri visada išnaudojo šitą regioną savo naudai“. Kai Rusijoje brendo revoliucija, Lietuvai apsiginti galėjo padėti tik Vokietija, su kuria ir buvo pasirašytas susitarimas, įpareigojantis vokiečius apginkluoti naująją Lietuvos kariuomenę. Mainais už naujus ginklus Lietuva turėjo maitinti vokiečių karius, saugančius ją, tol, kol jos kariuomenė bus pajėgi atremti besiveržiančius sovietų karius. O iš tikrųjų vokiečiai greitai įsteigė savo štabą Kaune, 12 maisto rekvizavimo komitetų ir pradėjo pamažu alinti šalį. 1919 m. ji buvo visiškai nustekenta, nes vokiečiai ėmė viską, ką gali, ir siuntė į Įsrutį Rytų Prūsijoje. Tačiau, vykdydami savo įsipareigojimą, 1919 m. pavasarį vokiečiai apginklavo 7000 Lietuvos karių, nors jų kariuomenė galėjo turėti 30 000–40 000.

¹ Roma, Archivio Ufficio Storico Stato Maggiore Esercito (dabar AUSSME), Fondo E 8 - Registro Commissione Interalleata di Parigi, Raccoglitore n. 101; sottofascicolo 1 – *Lituania: notizie militari e politiche – Missione militare italiana in Germania, Berlino, 8 maggio 1919, prot. 103 M.*

² AUSSME, Fondo E 8 - Registro Commissione Interalleata di Parigi, Raccoglitore n. 101; sottofascicolo 1 – *Lituania: notizie militari e politiche – Missione militare italiana in Germania, Berlino, 8 maggio 1919, prot. 103 M, cit.*

Vokiečiai ir bolševikai

Nors Lietuvoje buvo dislokuota apie 35 000 vokiečių karių, tik nedidelė jų dalis kovojo kartu su lietuviais fronte, kiti liko miestuose ir miesteliuose. Abi kariuomenės vykdė savo vyriausybių nurodymus, bet, nors fronte vokiečiai kovojo lietuvių kariuomenės sudėtyje, jiems įsakymus duodavo tik feldmaršalas Paulius fon Hindenburgas. Vokiečių kariai buvo pagarsėję nedrausmingu elgesiu, žema morale, tarp jų buvo gausu spartakininkų, kurie skleidė propagandą ir dažniausiai nebudžiami užsiėmė kriminaline veikla. Vokiečiai dažnai pardavinėjo ginklus, šovinius ir maistą bolševikams. Vokiečių karininkai nepasitikėjo savo kariais ir buvo įsitikinę, kad, davus įsakymą, 60 proc. jų atsisakytų pulti sovietus, todėl vokiečių štabas nusprendė pakeisti juos kitais, iš Rytų Prūsijos³.

Italų stebėtojas rašė, kad bolševikų Lietuvoje buvo nedaug, ne daugiau nei 6000 vyrų. Jų štabas įsikūrė Panevėžyje, kur buvo jų informacijos perdavimo dalinys. Toks pat buvo ir Vilniuje, bet dėl lenkų spaudimo buvo iškeltas, o transliavimo technika palikta lenkams.

Bolševikai buvo labai prastai organizuoti. Dauguma jų burdavosi į plėšikaujančias ginkluotas grupes ir gaujas, o kadangi nenešiojo uniformų, galėjo laisvai rinkti reikiamą informaciją. Italų karininkas pabrėžė, kad „Lietuvoje esantys bolševikų kariuomenės pulkai vadinami lietuviškais, nors lietuvių juose mažuma. Yra kinų kuopų, kurių užduotis – malšinti galimą antibolševikinį judėjimą, kylantį tarp karių<...> Bolševikai<...> palaiko ryšius su vokiečiais ir dažnai keičiasi kaliniais“⁴.

Lietuvos kariuomenė

Vadovaudamasi karo atašė pateikta informacija, nepaisydama esamos situacijos, Lietuvos kariuomenė darė viską, kas buvo įmanoma. 1919 m. balandžio pabaigoje – gegužės pradžioje kariuomenę sudarė 10 000 ka-

³ AUSSME, Fondo E 8 - Registro Commissione Interalleata di Parigi, Raccoglitore n. 101; sottofascicolo 1 – *Lituania: notizie militari e politiche – Notizie sulle truppe tedesche ora operanti in Lituania*, (informacija apie vokiečių pajėgas Lietuvoje), p. 3.

⁴ AUSSME, Fondo E 8 - Registro Commissione Interalleata di Parigi, Raccoglitore n. 101; sottofascicolo 1 – *Lituania: notizie militari e politiche – Notizie sulle forze bolsceviche operanti contro la Lituania*, (informacija apie bolševikų veiklą prieš Lietuvą), p. 10.

rių, iš jų tik 7000 turėjo ginklus, o dauguma buvo tik iš dalies apmokyti. Ne visi turėjo uniformas, trūko batų⁵. Maža to, ginklai buvo prastos būklės, o amunicijos tiekimas nepakankamas. Tiesą sakant, Vokietija davė gerokai mažiau, nei žadėjo. Tuo metu Lietuvos kariuomenė turėjo tik 70 kulkosvaidžių ir 14 patrankų.

Dėl minėtų problemų ir grėsmingų bei nekenčiamų vokiečių, kurie tuo metu buvo Lietuvoje, tik dalis lietuvių karių galėjo kovoti su bolševikais. Seinų–Ukmergės ruože buvo 500 vyrų. Visame fronte įsteigta daug postų, bet jie nesudarė vientisos linijos, o dauguma karių buvo dislokuoti Kėdainių–Alytaus–Gardino ruože.

Ataskaitoje rašoma, kad lietuvių pajėgos turėjo štabą ir 10 įgulų. Pėstininkų daliniai buvo suskirstyti į 2 pulkus, 4 su puse – į atskiruosius batalionus, 3050 karių sutelkta komendantūrų kuopose, be to, dar buvo menkos oro pajėgos ir karo ligoninė.

Visos pajėgos buvo suskirstytos taip: Kaune buvo įgulos štabas su 1500 vyrų ir pirmasis specialusis batalionas, kurio užduotis buvo regtis užimti Vilnių, Antrasis lietuvių pulkas, oro pajėgos ir karo ligoninė. Oro pajėgų eskadrilę sudarė 9 lėktuvai, iš kurių tik 4 buvo tinkami skraidyti. Karo ligoninė Kaune turėjo 300 lovų ir buvo vienintelė.

Lietuvos kariuomenės Generalinis štabas ir pusė pėstininkų bataliono buvo Alytuje⁶. Gardine buvo įsikūręs pirmasis lietuvių pulkas⁷, turintis 1000 karių, Antrasis įgulos štabas – Kėdainiuose, jame tarnavo 150 vyrų ir batalione 1500 karių. Trečiasis įgulos štabas buvo dislokuotas Marijampolėje. Jį sudarė 200 vyrų ir pėstininkų batalionas. Šiauliuose buvo vienas batalionas, sudarytas iš 1000 karių. Ketvirtasis įgulos štabas, kurį sudarė 200 karių, buvo įkurdintas Telšiuose, penktasis, turintis tik 100 karių, – Sedoje, o šeštasis, taip pat sudarytas iš 100 karių, – Kretingoje. Septintasis įgulos štabas, kurį sudarė 200 karių, buvo Radviliškyje (?), Tauragės ir Vilkaviškio štabuose tarnavo po 150 karių. Sedos (?) štabui priklausė 400 karių.

⁵ AUSSME, Fondo E 8 – Registro Commissione Interalleata di Parigi, Raccoglitore n. 101; sottofascicolo 1 – *Lituania: notizie militari e politiche – Notizie sulle truppe lituane operanti in Lituania (da non confondersi colle truppe tedesche operanti nella medesima regione)*, (informacija apie Lietuvos karių veiklą Lietuvoje (nepainioti su vokiečių karių veikla tame pačiame regione)), p. 8.

⁶ Lietuvos kariuomenės Generalinis štabas buvo ne Alytuje, o Kaune (mokslinis redaktorius).

⁷ Gardine buvo dislokuotas Pirmasis pėstininkų baltgudžių pulkas (mokslinis redaktorius).

Karinis personalas

Italų stebėtojas nepateikė jokių karininkų vertinimų. Jis tiesiog išdėstė faktus ir rašė: „Lietuvos kariuomenėje yra karių iš Sovietų armijos, kiti yra protingoji tautos dalis ir paskirti karininkais be minimalaus karinio parengimo. Šalyje yra ir švedų karininkų, pakviestų Lietuvos vyriausybės organizuoti ir vesti pratybų, kavalerijos dalinių karių mokyti. Kaune veikia prancūzų karinė misija, kurią sudaro pulkininkas ir du karininkai. Neįmanoma išsiaiškinti, kokią užduotį jie vykdo, bet panašu, kad jie prisidėjo organizuojant Kauno gynybą.“⁸

Karinų dalinių kariai apibūdinami kaip entuziastai, kupini patriotinės dvasios. Dauguma jų buvo savanoriai, faktiškai tik 3000 iš 10 000 buvo šauktiniai. Pasak italų stebėtojo, „lietuviai nori nepriklausomybės, kai kurie stoja į kariuomenę, kad gautų maisto, nes regione didelis skurdas, tačiau tokių yra labai mažai“⁹.

Kai vokiečiai buvo priversti pasitraukti iš Baltijos šalių, per šešis mėnesius lietuvių kariai įrodė, kad yra atkaklūs ir geri kovotojai.

Tarpukariu

Įdomu tai, kad tarpukariu Lietuva ir Italija palaikė gerus ir glaudžius diplomatinius santykius. Iš vienos pusės, Italijos pozicija Kaune dėl Klaipėdos ir Vilniaus buvo vertinama kaip subalansuota, iš kitos pusės, Lietuvos vyriausybė visada buvo išklausoma Romoje.

Atgavusi nepriklausomybę Lietuva susidūrė su problema – Lenkija. Tiek Prancūzija, tiek Italija stengėsi daryti įtaką Lenkijai, taip tarsi rem-

⁸ AUSSME, Fondo E 8 - Registro Commissione Interalleata di Parigi, Raccoglitore n. 101; sottofascicolo 1 – *Lituania: notizie militari e politiche* – *Notizie sulle truppe lituane*, cit, pages 8–9.

⁹ AUSSME, Fondo E 8 - Registro Commissione Interalleata di Parigi, Raccoglitore n. 101; sottofascicolo 1 – *Lituania: notizie militari e politiche* – *Notizie sulle truppe lituane*, cit, page 8. Dokumentas patvirtintas 1919 m. lapkričio mėn. italų pranešimo apie Lietuvos ir Lenkijos situaciją; cfr. AUSSME, Fondo E 8 – Registro Commissione Interalleata di Parigi, Raccoglitore n. 99, *Stati Baltici*; sottofascicolo 4 – *Situazione politica militare negli Stati Baltici - 1919; Situazione politico-militare nei Paesi Baltici (Finlandia = Estonia = Lettonia = Lituania) - parte 1^A = Situazione generale = paragrafo “D) = Lituania*“, p. 8 rašoma: „Lietuva siekia nepriklausomybės, o Lenkija norėtų prisijungti dalį dėl istorinių priežasčių.“

damos ją prieš Lietuvą, pavyzdžiui, dėl Vilniaus.

1923 m. vasarį, siekdamas išlaikyti pusiausvyrą, Benito Mussolini pareiškė, kad Italija nori išspręsti Lietuvos ir Lenkijos konfliktą dėl sienos pasitelkęs Tautų Sąjungą¹⁰, o Lietuva, kurios pajėgos laikytos agresyviomis ir kažkodėl veiksmingesnėmis už lenkų, buvo įtariama norinti pulti Lenkiją.

Metams bėgant, italų simpatija lietuviams tik didėjo, ypač po karinio perversmo 1926 m. Tų pačių metų gruodžio 18 d. tuometis fašistų partijos generalinis sekretorius Džiuzepė Bastianinis (*Giuseppe Bastianini*) rašė Mussoliniui, kad partija numatė perversmą, nes „metų pradžioje nuo Grigaliūno¹¹ į mano biurą Romoje atvyko leitenantas ir mano padedamas nagrinėjo mūsų statusus ir programą. Išvykdamas jis pasakė: „Ilgų gyvenimo metų Mussoliniui.“¹²

Giuseppe Bastianini

Lenkų ir lietuvių konfliktas tęsėsi. 1928 m. balandžio 13 d. Lenkijos užsienio reikalų ministras Augustas Zaleskis (*August Zaleski*) atvyko į Romą ir išdėstė Mussoliniui Lenkijos poziciją įvairiais klausimais. Lietu-

¹⁰ Žr. doc. 556 and 560: Ambascadoriaus Varšuvoje Tommasinio 1923 m. vasario 27 ir 28 d. telegramos Ministrų Tarybos prezidentui B. Mussoliniui, MINISTERO AFFARI ESTERI (dabar MAE), *Documenti Diplomatici Italiani*, Settima serie, vol. I, 1923–1935, Roma, Libreria dello Stato, 1953, p. 398–99.

¹¹ Plk. Grigaliūnas Glovackis Italijoje buvo žinomas kaip Lietuvos fašistų vadas.

¹² Žr. doc. 551: Fašistų partijos generalinio sekretoriaus Bastianinio 1926 m. gruodžio 18 d. pranešimas Italijos vyriausybės vadovui ir užsienio reikalų ministrui Mussoliniui, in Archivio Centrale dello Stato (dabar ACS), Roma, Segreteria particolare del Duce, carteggio riservato, rep. also in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Settima serie 1923–1935, vol. IV: 15 maggio 1925 – 6 febbraio 1927, Roma, Libreria dello Stato, 1953, p. 429.

August Zaleski

Giuseppe Mancinelli

vos klausimas buvo antras po Rusijos. Ji buvo apibūdinta kaip „maža šalis, kurioje gyvena 2 milijonai žmonių“ ir „turinti iliuzijų dėl Vokietijos ar Rusijos paramos“ dėl Vilniaus¹³, kurio Lenkija neketino atiduoti Lietuvai. Matydamas gerus ryšius su Lietuva, Mussolinis liepė italų ministrui Kaune pateikti A. Voldemarui jo ir A. Zaleskio pokalbio santrauką, sušvelninus A. Zaleskio žodžius ir patikinus, kad Roma ir Varšuva nesudarė ir net neketino sudaryti jokių susitarimų¹⁴.

Nuo 1928 m. iki 1930 m. balandžio diplomatiškai už Lietuvą buvo atsakingas Italijos karo atašė Berlyne artilerijos pulkininkas Kamilis Rosis (*Camillo Rossi*). Vėliau jį pakeitė štabo pulkininkas leitenantas Džiuzepė Mancinelis (*Giuseppe Mancinelli*). Abu karininkai, ir ne tik jie, daugiausia reikalų turėjo su vokiečių kariuomene.

Bet kokių atvejų Italijoje Lietuvos kariuomenė buvo žinoma dėl sėkmingų kovų su rusais ir lenkais. Italų duomenimis, iki 1931 m. Lietuvos kariuomenę sudarė 22 000 karių – 1380 karininkų, 5238 puskarininkiai ir 14 707 privalomosios tarnybos kariai – 3 pėstininkų divizijos (3 pulkai sudaryti iš 3 batalionų), kavalerijos

¹³ Appunto del Capo del governo e ministro degli Esteri, Mussolini, sul colloquio con il ministro degli Esteri polacco, Zaleski, Roma, 13 aprile 1928, h. 17,00, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Settima serie 1923–1935, vol. VI: 1° gennaio – 23 settembre 1928, Roma, Libreria dello Stato, 1967, p. 211,

¹⁴ Il Capo del Governo e Ministro degli Esteri, Mussolini, al Ministro a Kaunas, Amadori, Telegram 1880/46 on April 28th, 1928, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Settima serie 1923–1935, vol. VI: 1° gennaio – 23 settembre 1928, Roma, Libreria dello Stato, 1967, p. 238

brigada, sunkiosios artilerijos pulkas, inžinerijos pulkas, ryšių batalionas, geležinkelių batalionas, automobilių batalionas ir tankų grupė. Oro pajėgos buvo sudarytos iš 6 eskadronų (kovinių, žvalgybos ir bombonešių). Kiekvienas turėjo po 8 lėktuvus, kurių iš viso buvo 48. Lietuvos laivynas turėjo vienintelį karo laivą, naudojamą policijos funkcijoms Klaipėdos uoste vykdyti.

Lietuvos kariuomenės sudėtis buvo panaši į Italijos karališkojo armijos korpuso, tik vietoj oro paramos turėjo šauktinių rezervą ir Šaulių sąjungą, sudarytą iš 40 000 vyrų, vadovaujamą generolo ir vykdančią svarbias užduotis. Taigi, prireikus Lietuva turėjo 70 000–80 000 karių, t. y. porą armijų, nes, anot divizijos generolo Umberto Ademolo (*Umberto Ademollo*), 1936 m. sausį Lietuvoje gyveno daugiau nei 2 647 000 gyventojų: 2 499 529 – Lietuvoje ir 147 569 – Klaipėdos krašte. 82,6 proc. visų gyventojų buvo lietuviai¹⁵.

Baltijos šalys sulaukė dėmesio 1933 m. pradžioje, kai karališkasis ambasadorius Berlyne pranešė Romai, kad Hitleris bijo, jog „mažąja Baltijos Antante“ domisi ir ją remia Varšuva ir Maskva. Dėl prastų Berlyno ir Varšuvos santykių Vokietijai nepatiko mintis prijungti Latvijos, Estijos ir Lietuvos karines pajėgas prie Lenkijos kariuomenės, nes tuomet Lietuva taptų mažu, bet grėsmingu elementu, pridedančiu svorio lenkų kariuomenei¹⁶.

1933 m. liepą karališkasis ambasadorius Londone Dinas Grandis (*Dino Grandi*)¹⁷ nusiuntė Musoliniui tris Sovietų Sąjungos ir kitų šalių pasirašytas „konvencijų agresijai apibrėžti“ kopijas. Trečioji buvo Rusijos–Lietuvos konvencija. D. Grandis pabrėžė, jog tai – dvišalė konvencija, nes Kaunas bijojo, kad, Lenkijai ją irgi pasirašius, Lietuvai gali kilti pavojus netekti teisės į Vilniaus kraštą. Todėl galime daryti išvadą, kad Lietuvai konvencija

¹⁵ ADEMOLLO, Umberto, *Stati dell'Europa e dell'Estremo Oriente – situazione geopolitica*, Milan CTI, 1938, p. 116.

¹⁶ *Lambasciatore a Berlino*, Cerruti, al Capo del Governo e Ministro degli Esteri, Mussolini, Telegram By Courier 790/17 R. Berlino, 26 Febbraio 1933, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Settima serie 1923–1935, vol. XIII: 1° gennaio – 15 luglio 1933, Roma, Libreria dello Stato, 1967, p. 139.

¹⁷ *Lambasciatore a Londra*, Grandi, al Capo del Governo e Ministro degli Esteri, Mussolini R. 2418/827. Londra, 10 Luglio 1933, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Settima Serie 1923–1935, vol. XIII: 1° gennaio – 15 luglio 1933, Roma, Libreria dello Stato, 1989, p. 1013 e segg.

buvo svarbi ne dėl karinių priežasčių, bent jau Rusijos požiūriu.

Tuo metu vokiečiams Lietuvos karinės oro pajėgos nelabai rūpėjo. 1933 m. liepos 17 d. Italijos ambasadorius Vokietijoje Vitorijas Kerutis (*Vittorio Cerruti*) pranešė apie dviejų valandų trukmės susitikimą su Germanu Geringu (*Hermann Göring*), kuris norėjo gauti leidimą sustiprinti vokiečių oro pajėgas, kad jos būtų tokios, kaip penktadalis Prancūzijos, Belgijos, Lenkijos ir Čekoslovakijos oro pajėgų kartu sudėjus. O Lietuvos, Šveicarijos, Danijos ir Nyderlandų oro pajėgos jam nerūpėjo¹⁸.

Rusija irgi pradėjo skleisti keistus gandus Lietuvos nenaudai. Karališkasis ambasadorius Maskvoje Bernardas Atolikas (*Bernardo Attolico*) pranešė, kad Viačeslavas Livitnovas jam sakęs apie sklindančius gandus, jog Vokietija rengiasi Lietuvos anšliusui, o Lenkija prisijungs Estiją ir Latviją¹⁹. Nepalankūs gandai iš Maskvos paskatino Baltijos šalis bendradarbiauti ir pasirašyti susitarimus. Šiam sprendimui pritarė ir jį sveikino Italijos vyriausybė, įvardindama jį kaip „svarbų veiksnių susidariusiai padėčiai Rytų Europoje stabilizuoti“²⁰.

Deja, Berlynas šią žinią priėmė kaip grėsmę, o Užsienio reikalų tarnyboje (*Auswärtige Amt*) pradėta kalbėti apie Lietuvos priešišumą ir Klaipėdos problemą²¹. 1935 m. sausį Vokietija sutelkė pajėgas ties Lietuvos siena, o Kaunas ruošėsi vokiečių invazijai kovą. Lietuvos ministras Romoje (ambasadorius – mokslinis redaktorius) informavo Italijos

¹⁸ L'ambasciatore a Berlino, Cerruti, al Capo del Governo e Ministro degli Esteri, Mussolini, Telegram by courier 3174/498 R. Berlino, 17 luglio 1933 in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Settima Serie 1923–1935, vol. XIV: 16 luglio 1933 – 17 marzo 1934, Roma, Libreria dello Stato, 1989, p. 2 e segg.

¹⁹ L'ambasciatore a Mosca, Attolico, al Capo del Governo e Ministro degli Esteri, Mussolini, R. RR. 445/220. Mosca, 8 febbraio 1934 in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Settima Serie 1923–1935, vol. XIV: 16 luglio 1933 – 17 marzo 1934, Roma, Libreria dello Stato, 1989, p. 759.

²⁰ *Il Sottosegretario agli Esteri, Suvich, ai ministri a Kaunas, Amadori, a Riga, Mameli, e a Tallin, Wellschott, T. 1182 R. Roma, 3 settembre 1934, ore 23 in MAE, Documenti Diplomatici Italiani*, Settima Serie 1923–1935, vol. XIV: 16 luglio 1933 – 17 marzo 1934, Roma, Libreria dello Stato, 1989, p. 812.

²¹ L'ambasciatore a Berlino, Cerruti, al Capo del Governo e Ministro degli Esteri, Mussolini T. PER CORRIERE RR. 3429/0228 R. Berlino, 26 settembre 1933 in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Settima Serie 1923–1935, vol. XIV: 16 luglio 1933 – 17 marzo 1934, Roma, Libreria dello Stato, 1989, p. 955.

vyriausybę, nes Italija buvo viena iš valstybių, pasirašiusių susitarimą dėl Klaipėdos. Iš pradžių Italija norėjo siųsti karo atašė Berlyne į Kauną, kad dalyvautų Lietuvos nacionalinių švenčių ceremonijose, kas buvo neįprasta²², bet pasikonsultavusi su Londonu ir Paryžiumi, atsakė, kad Kaunas pirmiausia turi gerbti Klaipėdos statutą ir nesudaryti Vokietijai progos reikalauti teisės kištis.

Klaipėdos klausimas buvo paliktas spręsti diplomatams, o Italija nesvarstė Lietuvos karinio dalyvavimo problemos. Buvo manoma, kad Lietuva nėra pakankamai stipri nei pati imtis iniciatyvos, nei suteikti kitiems svorio. Pavyzdžiui, kai 1935 m. gegužės pradžioje Prancūzija ir Sovietų Sąjunga pranešė apie abipusį susitarimą, sukėlusį nerimą Lietuvos vyriausybei, Italijos ministras Kaune (ambasadorius – mokslinis redaktorius) pranešė, kad patys lietuviai negalvoja, kad galės būti reikšminga jėga kare²³.

Dėl Lietuvos dydžio reikalai buvo sprendžiami pagal situaciją. Romai nelabai rūpėjo Lietuvos kariuomenė, nes konflikto atveju vienintelis veiksmingas sprendimas galėjo būti diplomatinės derybos, o ne ginklas. Kad Italijos vyriausybė žinojo visas Lietuvą kamuojančias problemas, rodo karališkojo ministro Kaune diplomatinio susirašinėjimo su Varšuva ir Berlynu bei kitomis sostinėmis korespondencija.

Daugybė susitarimų ir interesų, susijusių su Lietuva, reiškė, kad ne tik Maskva, Varšuva ir Berlynas buvo pagrindiniai suinteresuotieji. Reikia atkreipti dėmesį ir į kitus susikirtusius interesus ir konfliktus. Nors trys Baltijos šalys bendradarbiavo, tarp Latvijos ir Lietuvos buvo atsiradusi tam tikra trintis. Sovietų požiūris galėjo atrodyti draugiškas ar palaikantis, bet jį labai veikė Maskvos susitarimai su kaimynėmis ir Čekoslovakija bei požiūris į Berlyną. Antra vertus, šį požiūrį galėjo veikti Prancūzija ar Didžioji Britanija, o Lietuva, būdama geografiškai toli, galėjo tikėtis

²² Karališkojo ambasadoriaus Berlyne Cerruti 1935 m. vasario 22 d. pranešimas Italijos vyriausybės vadovui, užsienio reikalų ministrui Musoliniui, T.899/048, Berlin, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Settima Serie 1923–1935, vol. XVI: 28 settembre – 14 aprile 1935, Roma, Libreria dello Stato, 1991, p. 676.

²³ Karališkojo ministro Kaune Amadorio 1935 m. gegužės 4 d. pranešimas Italijos vyriausybės vadovui ir užsienio reikalų ministrui Musoliniui, T. 2403/041, Kaunas, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935–1939, vol. I: 15 aprile – 31 agosto 1935, Roma, Libreria dello Stato, 1991, p. 145.

tik diplomatinės pagalbos iš Italijos, todėl italai neturėjo jokių interesų sprendžiant dėl Lietuvos kariuomenės dydžio ar veiksmingumo. Bet ir diplomatinė parama, ir susidomėjimas greitai baigėsi.

1935 m. rudenį Italija susidūrė su didėjančiomis diplomatinėmis problemomis dėl Etiopijos ir Ispanijos pilietinio karo. 1938 m. kovo pradžioje Romai buvo žinoma, kokie lietuvių reikalai sprendžiami Maskvoje ir Varšuvoje, už kurių stovėjo Berlynas. Kai 1938 m. prasidėjo Lenkijos ir Lietuvos konfliktas ir Lietuva paprašė Italijos ir kitų didžiųjų valstybių pagalbos, atsakymas buvo vienas – atkurti diplomatinius santykius su

Varšuva. Tuo metu vokiečiai vykdė Austrijos anšlįsą, todėl kilus Lietuvos ir Lenkijos konfliktui kovo 10–11 d. naktį, maršalas Edvardas Rydzas-Smiglas (*Edward Rydz-Śmigły*) bandė pasinaudoti susidariusia painia tarptautine situacija.

Jis sutelkė pajėgas Vilniuje, palei sieną ir norėjo įžengti į Lietuvą, bet turėjo palaukti, kol iš Italijos grįš Lenkijos užsienio reikalų ministras Juzefas Bekas (*Józef Beck*)²⁴. Neaišku, ar būdamas Romoje, jis diskutavo apie Lietuvą su fašistų vyriausybe, nes nė vienas iš trijų susitikimų

Józef Beck

²⁴ J. Bekas atvyko į Romą 1938 m. kovo 6 d. vakarą. Jis susitiko su Kianu, Musoliniu ir karaliumi. Oficialiai buvo pranešta, kad Bekas išvyko kovo 10 d., bet Italijoje išbuvo iki kovo 14 d., kol grįžo į Romą iš Neapolio, dar kartą susitiko su Ciano ir išvyko į Varšuvą. Italijos ambasadoriaus Varšuvoje pranešime pateikiama įvykių tarp Lietuvos ir Lenkijos santrauka, žr.: *Lambasciatore del Re a Varsavia, Arone, al ministro degli Esteri, Ciano, telespr. 777/262. Varsavia, 25 marzo 1938*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935- 1939, vol. VIII: 1° gennaio – 23 aprile 1938, Roma, Libreria dello Stato, 1999, p. 458 ir toliau.

su Galeazu Kianu (*Galeazzo Ciano*) nebuvo protokoluojamas, išskyrus vieną – su Musoliniu²⁵, bet būtų keista, jei jis, kaip ir Italijos pozicija, nebūtų aptartas. Grįžęs į Varšuvą, Juzefas Bekas sutrukdė invazijai į Lietuvą, bet privertė Kauną priimti lenkų ultimatumą, kad būtų užmegzti diplomatiniai santykiai. Ultimatumas buvo paskelbtas ne dėl Romos ryžtingo išitraukimo, o atvirkščiai – Roma, kaip ir kitos didžiosios suinteresuotos šalys, tokios kaip Sovietų Sąjunga, Vokietija ir Prancūzija, nesikišo. Lenkijos ir Lietuvos konfliktas įrodė, kad sovietų armija negalėjo pulti dėl „Didžiojo valymo“ padarytų nuostolių, tačiau tikėjosi prancūzų įsikišimo, nors pastarieji to nenorėjo. Kadangi Londonas ir Vašingtonas visiškai nesikišo, Kaunas turėjo priimti lenkų reikalavimus.

Galeazzo Ciano

Kokia nereikšminga buvo laikoma Lietuvos kariuomenė užsienyje, paaikškėjo metų pabaigoje, kai karališkasis ambasadorius Berlyne užsiminė, kad, anot gandų, karo prieš Lenkiją atveju vokiečių kariai pultų iš pietų – iš Čekoslovakijos, o iš šiaurės – iš Lietuvos, „nesvarbu, draugas ar priešas“ ji yra²⁶. Pažymėtina, kad Lietuva tą patį mėnesį pranešė apie „sustiprintą gynybą“ Kauno rajone. Gynybai buvo skirtos didžiausios įmanomos pajėgos.

Dar vienas pavyzdys, kaip buvo nesiskaitoma su Lietuvos kariuomene, iškilo susidūrus su didesnėmis kaimynių kariuomenėmis po kelių

²⁵ Cianas dienoraštyje plačiai aprašo Beko vizitą kovo 6, 7, 8, 9, 10 ir 14 d. Protokuluose susitikimai neminimi, o Italijos diplomatinuose dokumentuose teigiama, kad protokolų ir įrašų užsienio reikalų archyvuose nėra.

²⁶ *Lambasciatore del Re a Berlino Bernardo Attolico, al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, Telespr. Segreto 8739/2608. Berlino, 10 dicembre 1938, in MAE, Documenti Diplomatici Italiani, Ottava Serie 1935–1939, vol. X: 12 settembre – 31 dicembre 1938, Roma, Libreria dello Stato, 2003, p. 575.*

mėnesių. 1939 m. kovo 18 d. karo atašė Berlyne brigados generolas Henris Maras (*Henri Marras*) pranešė karo ministrui – Musolinis žinojo apie šį pranešimą, – kad vokiečiai nori Dancigo ir jo koridoriaus mainais už Lietuvą, „kuri būtų paaukota“²⁷.

Po trijų dienų, kai Vokietija paskelbė ultimatumą Lietuvai dėl Klaipėdos, Italijos reikalų patikėtinis Berlyne Masimas Magistratis (*Massimo Magistrati*), kuris buvo vietoj ambasadoriaus B. Atoliko, pranešė Romai²⁸, jog Lietuvos ministras Berlyne Kazys Škirpa paprašė Italijos vyriausybės švelniai paspausti Vokietiją, kad ji palankiai Lietuvai išspręstų kelis klausimus dėl Klaipėdos atidavimo – kompensacijų, lėšų už Klaipėdos uosto tvarkymo darbus grąžinimo ir pan. Be to, pridėjo, kad Lietuvos užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys neseniai išvyko iš Berlyno į Kauną atsakyti į vokiečių ultimatumą, praradęs viltį dėl ginkluoto pasipriešinimo. Teisingai buvo teigiama, kad „Lietuvos kariuomenė ir žmonės buvo pasiruošę bet kuriuo atveju kovoti su okupantais, kurie kėsinosi į valstybės egzistavimą“²⁹, bet susitaikė su situacija, kai sužinojo, kad nukentės tik Klaipėda, kurioje Lietuva išlaikys gabalėlį uosto teritorijos savo reikmėms ateinančius 99 metus.

1939 m. kovo 22 d., per patį Klaipėdos šturmą, Lietuvos vyriausybė pratęsė sustiprintą gynybą visoje šalyje, bet kovo 23 d. Lietuvos kariuomenė išžygiavo iš Klaipėdos, o spauda ragino žmones laikytis rimties. Kaip rašė Italijos ministras (ambasadorius – mokslinis redaktorius), „tokia žmonių vienybė buvo verta dėmesio ir pagarbos“³⁰.

²⁷ Karo atašė Berlyne gen. Efsio Marro 1939 m. kovo 18 d. pranešimas karo ministrui, foglio segreto (secret paper) n. 608, original in AUSSME, reported in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935–1939, vol. XI: 1° gennaio – 22 maggio 1939, Roma, Libreria dello Stato, 2006, p. 402.

²⁸ L'incaricato d'affari a Berlino, noble Massimo from the counts Magistrati, al ministro degli Esteri conte Galeazzo Ciano, Telespr. Segreto 2259/673. *Berlino, 21 marzo 1939*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935–1939, vol. XI: 1° gennaio – 22 maggio 1939, Roma, Libreria dello Stato, 2006, p. 430-431.

²⁹ Il Ministro a Kaunas, baron Giovanni di Giura, al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano Rapporto Riservato 547/153. *Kaunas, 24 Marzo 1939* in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935–1939, vol. XI: 1° gennaio – 22 maggio 1939, Roma, Libreria dello Stato, 2006, p. 474-476.

³⁰ *Idem*, p. 476.

Dar vienas nepavykęs nacių pasikėsinimas į Lietuvos vyriausybę Kaune įvyko balandžio 12 d. Apie įvykį Romai pranešė Italijos ambasadorius Varšuvoje Pietras Aronė (*Pietro Arone di Valentino*), kuris balandžio 14 d. pabrėžė, kad Lenkijos vyriausybė susirūpinusi dėl galimo vokiečių apsupimo ir kad Berlynas nepasiūlytų Lietuvai Vilniaus už paramą prieš Lenkiją³¹.

Nepaisydama lenkų nuogaštavimų, Lietuva buvo pažeista ir pažeminta ir puikiai žinojo, kas dėl to kaltas. Tą patvirtina italų ministro Kaune įspėjimas birželio pradžioje: „Dabartinė neutrali Lietuvos pozicija neturėtų mūsų klaidinti dėl realios situacijos, kuriamos politikos formuotojų ir viešosios nuomonės, kad kilus ginkluotam konfliktui, demokratinės valstybės galiausiai nugalės Ašies valstybių pajėgas. Todėl Lietuvos neutralitetą šiandien lemia aplinkybės, Lietuvos nesutaikomumas, atsiradęs po svarstymų ir įvertinus Romos ir Berlyno ašies veiksmus.“³²

Vis dėlto situacija greitai pasikeitė. Didėjant įtampai tarp Vokietijos ir Lenkijos, Lietuvos politiniai ir kariniai lyderiai pradėjo galvoti apie galimybę prisijungti prie Ašies valstybių, jei nepavyktų išlaikyti neutraliteto³³.

Nacių ir sovietų pasirašytas paktas sprogo kaip granata Kaune. Lietuva buvo apsupta, kilo klausimas, ką daryti. Laikytis neutraliteto? Kaip? Kiek? O gal pasinaudoti situacija ir atsiimti Vilnių?³⁴ Po dviejų dienų Romai buvo pranešta, kad Lietuva pradėjo neoficialią, bet efektyvią mo-

³¹ Lambasciatore del Re a Varsavia, Pietro Arone baron di Valentino, al ministro degli Esteri, Ciano, T. S.N.D. RISERVATO 1889/90 R. *Varsavia, 13 aprile 1939, ore 22,40*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935- 1939, vol. XI: 1° gennaio – 22 maggio 1939, Roma, Libreria dello Stato, 2006, p. 624.

³² L'incaricato d'affari a Kaunas, count Tristram Alvisse Cippico, al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, TELESPRESSO 962/286. *Kaunas, 9 giugno 1939*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935–1939, vol. XII: 23 maggio – 11 agosto 1939, Roma, Libreria dello Stato, 1952, p. 155.

³³ Il Ministro a Kaunas, baron Giovanni di Giura, al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, T. 35. *Kaunas, 19 agosto 1939, ore 1,30*, MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935–1939, vol. XIII: 12 agosto – 3 settembre 1939, Roma, Libreria dello Stato, 1953, p. 67.

³⁴ Il Ministro a Kaunas, baron Giovanni di Giura, al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, T. 38. *Kaunas, 24 agosto 1939, ore 1,46*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935–1939, vol. XIII: 12 agosto – 3 settembre 1939, Roma, Libreria dello Stato, 1953, p. 128.

bilizaciją³⁵. Padaugėjo Ukmergėje dislokuotų karių prie pietvakarinės Lenkijos ir Lietuvos sienos, gerokai daugiau jų buvo sutelkta tarp Virbalio ir Kalvarijos, o centras buvo Marijampolėje. Kariai buvo „strategiškai išsiričiau galimai karinei operacijai – iš pietų atskirti Lenkijos šiaurės rytų dalį, nusitęsusių nuo Gardino iki Vilniaus ir iki sienos su Latvija ir Sovietų Sąjunga“³⁶.

Rugpjūčio 29 d. italų ministras pranešė, kad ne tik buvęs Lietuvos ministras pirmininkas Augustinas Voldemaras grįžo iš Prancūzijos į Lietuvą, bet ir „aštuonios karių kategorijos buvo kovinės parengties. Situaciją Lietuvos vyriausybė aiškino kaip atsargumo priemonę, nes Lietuva siekia išlaikyti budrų, o ne pasyvų neutralitetą“³⁷.

Rugpjūčio 31 d. Romą pasiekė žinia, jog Vokietijos ambasadorius oficialiai pranešė Lietuvos vyriausybei, kad Berlynas gerbs Lietuvos neutralitetą, jei ji sugebės apsiginti³⁸. Rugsėjo 2 d. Vokietijos karo atašė Kaune pranešė savo ministrui, kad, nepaisydama vyriausybės sprendimo, absoliuti Lietuvos karių, studentų ir valstiečių dauguma nori atsiimti Vilnių³⁹. Bet po kelių dienų paaiškėjo, kad nugalėjo vyriausybės apdairumas, ir Vilnius puolamas nebuvo.

³⁵ Turima omenyje didelio skaičiaus atsargos karių pašaukimas į karinius dalinius kartojimo pratimų atlikti – mokslinis redaktorius.

³⁶ Il Ministro a Kaunas, baron Giovanni di Giura, al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, T. 43. *Kaunas, 26 agosto 1939, ore 22,42*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935–1939, vol. XIII: 12 agosto – 3 settembre 1939, Roma, Libreria dello Stato, 1953, p. 200.

³⁷ Il Ministro a Kaunas, baron Giovanni di Giura, al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, T. 44. *Kaunas, 29 agosto 1939, ore 19,49*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935–1939, vol. XIII: 12 agosto – 3 settembre 1939, Roma, Libreria dello Stato, 1953, p. 259.

³⁸ Il Ministro a Kaunas, baron Giovanni di Giura, al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, T. 46. *Kaunas, 1° settembre 1939, ore 2,03*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935–1939, vol. XIII: 12 agosto – 3 settembre 1939, Roma, Libreria dello Stato, 1953, p. 328.

³⁹ Il Ministro a Kaunas, baron Giovanni di Giura, al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, T. 48. *riservato, Kaunas, 2 settembre 1939, ore 2,15*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Ottava Serie 1935–1939, vol. XIII: 12 agosto – 3 settembre 1939, Roma, Libreria dello Stato, 1953, p. 351

Vokietija spaudė Lietuvą. O Rusija? Rugsėjo 19 d. Italijos ministras Kaune susitiko su Lietuvos užsienio reikalų ministerijos politikos reikalų direktoriumi, kuris jam pasakė, kad, priėmusi Vokietijos siūlymą, Lietuva susidurtų su rusų pasipriešinimu. Juolab kad Rusija gali įsikišti, tokiu atveju Estijai ir Latvijai grėstų okupacija, o Lietuvai gal pavyktų jos išvengti⁴⁰. Spalį Rusijos šešėlis užtemdė Baltijos šalių dangų. Spalio 10 d. Lietuva ir Sovietų Sąjunga pasirašė susitarimą. Karališkasis Italijos ambasadorius Maskvoje pranešė, kad Sovietų Sąjunga atidavė Vilnių Lietuvai, bet mainais pareikalavo „visiško protektorato“⁴¹.

Spalio 15 d. Italijos reikalų patikėtinis išsiuntė ilgą pranešimą.⁴² Anot jo, pagrindinė problema – per mažai trys Baltijos šalys bendradarbiauvo, nors ir turėjo bendrų susitarimų. Lietuva jais pasitikėjo, nes kartu šalys galėjo pasipriešinti 500 000 sovietų karių. Deja, tai neįvyko. Žinoma, Vilnius buvo susigrąžintas kartu su 6000 kv. m teritorijos ir 430 000 gyventojų, bet 20 000 (turėjo būti 25 000) sovietų karių žengė į Lietuvą atimti jos nepriklausomybės. Po patirtų vargų 1917–1918 m. daug lietuvių manė, kad geriau būti rusų nei vokiečių įtakos sferoje dėl didesnio saugumo, kuriuo negalėtų pasirūpinti nei pati Lietuva, nei Vokietija.

Po keturių dienų karališkasis ambasadorius Berlyne B. Atolico pranešė, kad „pasak Lietuvos karo atašė, tą patį patvirtinto ir ministras, skirtumas tarp sovietų karių divizijų ir jų technikos, su kuria jie įžengė į Lietuvą ir Lenkiją, buvo didelis. Į Lenkiją buvo siunčiami tvarkingi GPU ir elitinio korpuso kariai, o lietuviai susidūrė su kariais, dėvinčiais netvarkingas uniformas, kurių trūkstamas dalis pakeitė kasdieniai rūbai.

⁴⁰ Il Ministro a Kaunas, baron Giovanni di Giura, al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, T. per corriere 58, *Kaunas, 19 settembre 1939*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Nona Serie 1939–1943, vol. I: 4 settembre – 24 ottobre 1939, Roma, Libreria dello Stato, 1954, p. 201.

⁴¹ The king's ambassador in Moscow Rosso al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, Telespresso 3574/1388, Mosca, *11 ottobre 1939*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Nona Serie 1939–1943, vol. I: 4 settembre – 24 ottobre 1939, Roma, Libreria dello Stato, 1954, p. 448.

⁴² The italian chargé d'affaires ad interim in Kaunas, count Tristram Alvise Cippico al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, R. 1995/435, *Kaunas, 15 ottobre 1939*, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Nona Serie 1939–1943, vol. I: 4 settembre – 24 ottobre 1939, Roma, Libreria dello Stato, 1954, p. 478-481

Didelė dalis kavalerijos vietoj balnų naudojo šiaudais kimštus maišus. Rusų kariai stebėjosi matydami, kad lietuviai dėvi marškinius ir liemenes, nes manė, kad kariai pasipuošę išėigine uniforma kažkokia proga, o rusų admiralai ir generolai, atvykę į Kauną, negalėjo nusiėpti nuostabos, kad Lietuvos turguose buvo visko ir galėjai pirkti be apribojimų⁴³.

Po aštuonių mėnesių situacija pasikeitė – Lietuva neteko nepriklausomybės.

Įteikta 2018 m. gruodžio 31 d.

⁴³ Karališkasis ambasadorius Berlyne. Bernardo Attolico al ministro degli Esteri, count Galeazzo Ciano, telesspresso segreto 7958/2607 on 19 ottobre 1939, in MAE, *Documenti Diplomatici Italiani*, Nona Serie 1939–1943, vol. I: 4 settembre – 24 ottobre 1939, Roma, Libreria dello Stato, 1954, p. 514

THE ITALIAN ATTITUDE TOWARDS THE LITHUANIAN ARMED FORCES AFTER THE DECLARATION OF INDEPENDENCE

Dr. Ciro PAOLETTI

Secretary General, Italian Commission of Military History

In the article, on the basis of the material in the Italian archives, the author presents the information on the attitude of the Italian officials and officers towards the Lithuanian Armed Forces during the Lithuanian Wars of Independence and the Interwar Period up to the Soviet occupation in 1940.

In the period from 1919 to 1939, the Baltic region received more attention from the French than the Italians as France sought to establish its areas of influence behind Germany and thus prevent German attacks. In this respect, Italy had no strategic defence interests in the Baltic states as its opportunities were very poor. Nevertheless, it was also involved in the events happening in the Baltic region.

In 1919–1920, it was important to keep peace to force the Germans to withdraw from the Baltic states. As Italy was one of the four main winners of the World War I and great powers, it granted Klaipėda, at that time Mėmelis, the status of the territory protected by the Entente. Furthermore, it participated in the Polish-Lithuanian conflict over Vilnius.

The Italian observer did not provide any assessment of the soldiers of the Lithuanian Armed Forces during the Lithuanian Wars of Independence. He simply presented the facts and described them as enthusiasts full of patriotic spirit.

During the Interwar Period, Lithuania and Italy maintained good and close diplomatic relations. The Lithuanian government was always heard in Rome. Over the years, Italian sympathy for Lithuanians increased, especially after the military coup in Lithuania in 1926, however, it did not lead to a greater military cooperation between the states. The functions of the military attaché to Lithuania were performed by the Italian attaché to Germany, therefore, Germany was the main focus. Rome

did not care much about the Lithuanian Armed Forces, because in the event of a conflict, the only effective solution could be diplomatic negotiations, not a weapon. Nevertheless, the fact that the Italian government knew the problems Lithuania faced is proved by the diplomatic correspondence of the Royal Minister in Kaunas with Warsaw, Berlin and other capitals.